Copyright © 2010 Zdzisłąw Kalinowski

Sacrum krzyża w dziejach Rejowca.

„In hoc signo vinces”[1] – „ W tym znaku zwyciężysz”

Na kurhanie w pobliżu wsi Hruszów stał i nadal stoi drewniany krzyż. Kto go postawił i dlaczego? Nikt nie pamięta.

[1] Jak pisze Laktancjusz „Konstantyn otrzymał napomnienie w czasie spoczynku, że winien opatrzeć tarcze niebiańskim znakiem Boga i tak stoczyć bitwę. Uczynił jak mu na kazano. Wpisał na tarczach Chrystusa: Litera I przechodziła przez literę X, wierzchołek zaś miała zagięty. Wojsko , uzbrojone tym znakiem chwyciło za oręż .„. Była też i druga wersja tego wydarzenia. Po latach cesarz Konstantyn opowiadał Euzebiuszowi, biskupowi Cezarei, że na niebie, tuż przed bitwą ujrzał krzyż, a głos wewnętrzny powiedział – ***In hoc signo vinces*** –„W tym znaku zwyciężysz”. Wiadomo na pewno, że wieczorem 28 października 312 roku, po zwycięskiej bitwie przy prowadzącym do stolicy moście Mulwijskim, po klęsce i śmierci uzurpatora Maksencjusza, Konstantyn był panem Rzymu.

Copyright © 2010 Zdzisław Kalinowski

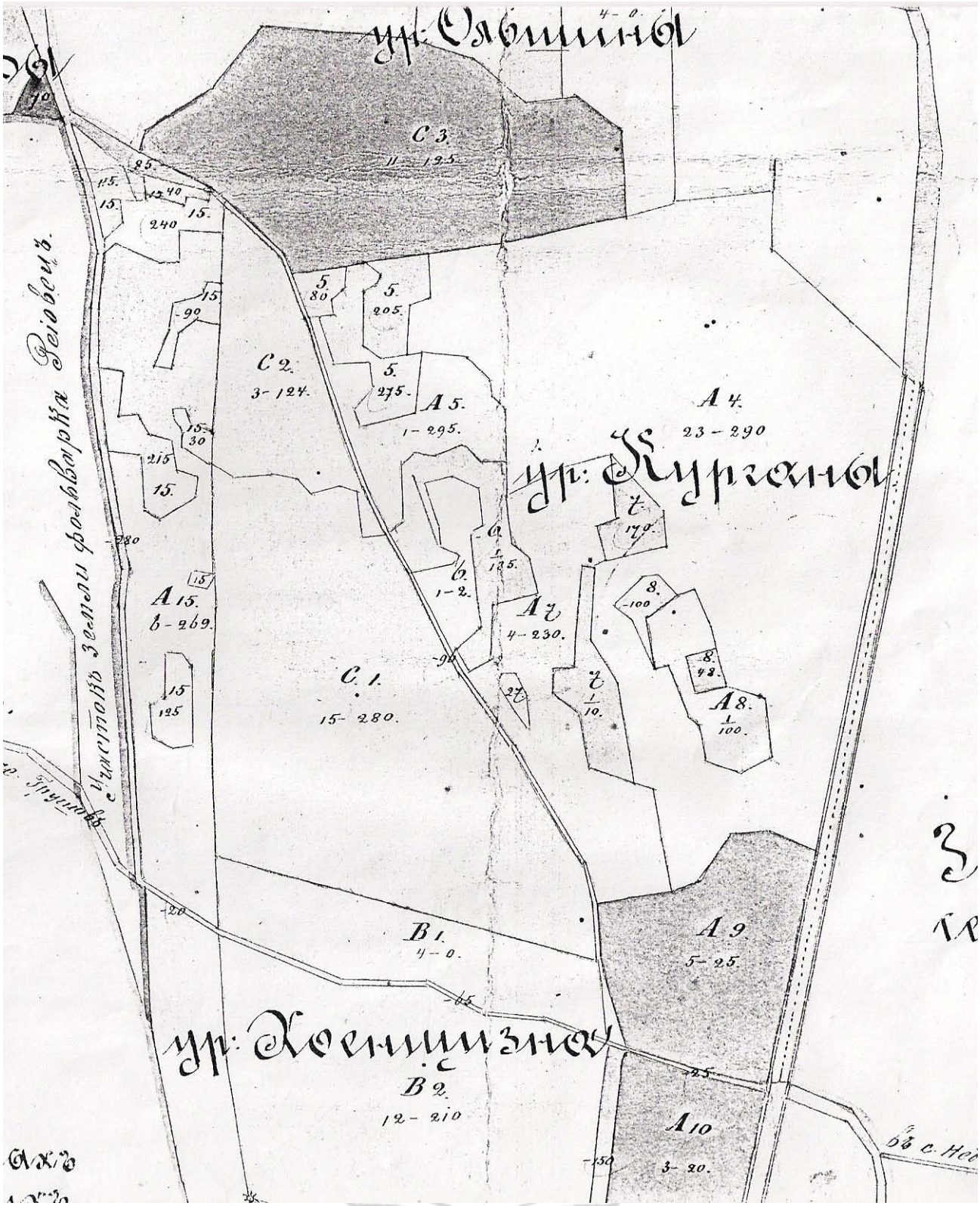

Wycinek planu geodezyjnego terenu nazywanego „Uroczyskiem Kurhany", na, którym do 1905 roku stały krzyże łacińskie przemieszane z prawosławnymi. Prezentowany plan gruntów pochodzi z 1860 roku.

Krzyż jest najstarszym znakiem ludzkości. Na długo przed Chrystusem był magicznym symbolem życia i ognia. Od wieków łączył idee przeciwstawne (przeciwieństw) - góra - dół, prawo - lewo. Był też w starożytności narzędziem tortur i egzekucji. Powszechnie stosowany w I tysiącleciu przed Chrystusem.Ta haniebna i odrażająca kara przeznaczona dla najpodlejszych niewolników- „cruciatus servilis" i przestępców została przejęta od Persów przez Kartagińczyków. Rzymianie zaczęli stosować ten rodzaj kary śmierci przez ukrzyżowanie po pierwszej wojnie punickiej (264 – 241 p. n.

Ch.) Formuła straszliwego wyroku była następująca „Ibis ad Crocem”- pójdziesz na krzyż, a tym samym skazywano na – „danmatio memoriae”, czyli wykluczano skazańca z pamięci zarówno spośród żywych jak i umarłych.

Pierwsze wizerunki ukrzyżowanego Chrystusa pojawiły się w chrześcijańskiej sztuce sakralnej dopiero w V wieku daleko od Rzymu, bo aż w Syrii. Natomiast artystyczne przedstawianie krzyża zaczęło się od 313 roku po zrównaniu przez Konstantyna Wielkiego chrześcijaństwa z religią rzymską i zniesieniu kary śmierci krzyżowej.

Rzeźba Konstantyna Wielkiego w kościele parafialnym pw.św. Jozafata Kuncewicza w Rejowcu.

Postępujące zniszczenia rzeźby między innymi brak liścia palmowego, przekrzywiona ręka z krzyżem prawdopodobnie odbita i przyklejona prowizorycznie a następnie figurę wyniesiono do innego pomieszczenia

Nie ma chrześcijańskiej budowli sakralnej, na, której nie byłoby krzyża. Znaku Męki Pańskiej, symbol wiary i przedmiot kultu religijnego. Po tym znaku rozpoznajemy czy jesteśmy przed świątynią katolicką czy też prawosławną. Znaki krzyża na tych świątyniach różnią się i to bardzo. Krzyż typu łacińskiego jest bardzo dobrze znany katolikom, symbol Kościoła rzymskokatolickiego

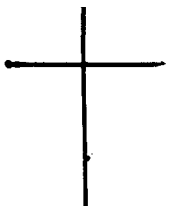

Krzyż łaciński

Krzyż łaciński –*„crux immisja*” od łac. *„Immittere”* -włączać jedno w drugie. Jego forma odpowiada postaci człowieka z rozłożonymi ramionami. Dla wielu katolików zagadkowa jest symbolika

krzyża wyznawców prawosławia. Nie każdy może odpowiedzieć, dlaczego ten krzyż ma tyle belek poprzecznych i co symbolizuje belka ukośna. Jak rozróżnić i poprawnie wskazać, który krzyż jest, prawosławny, ruski czy białoruski.

W Rejowcu na kościele unickim pw. św Michała Archanioła do roku 1875 na szczytach świątyni umieszczone były krzyże wzoru łacińskiego. Potwierdzeniem tego stwierdzenia jest rycina, którą zamieszczono w Tygodniku Ilustrowanym z roku 1863 Ł VIII, nr. 199 s. 281 T. Sobieszczański – przedstawia unicki kościół parafialny w Rejowcu.

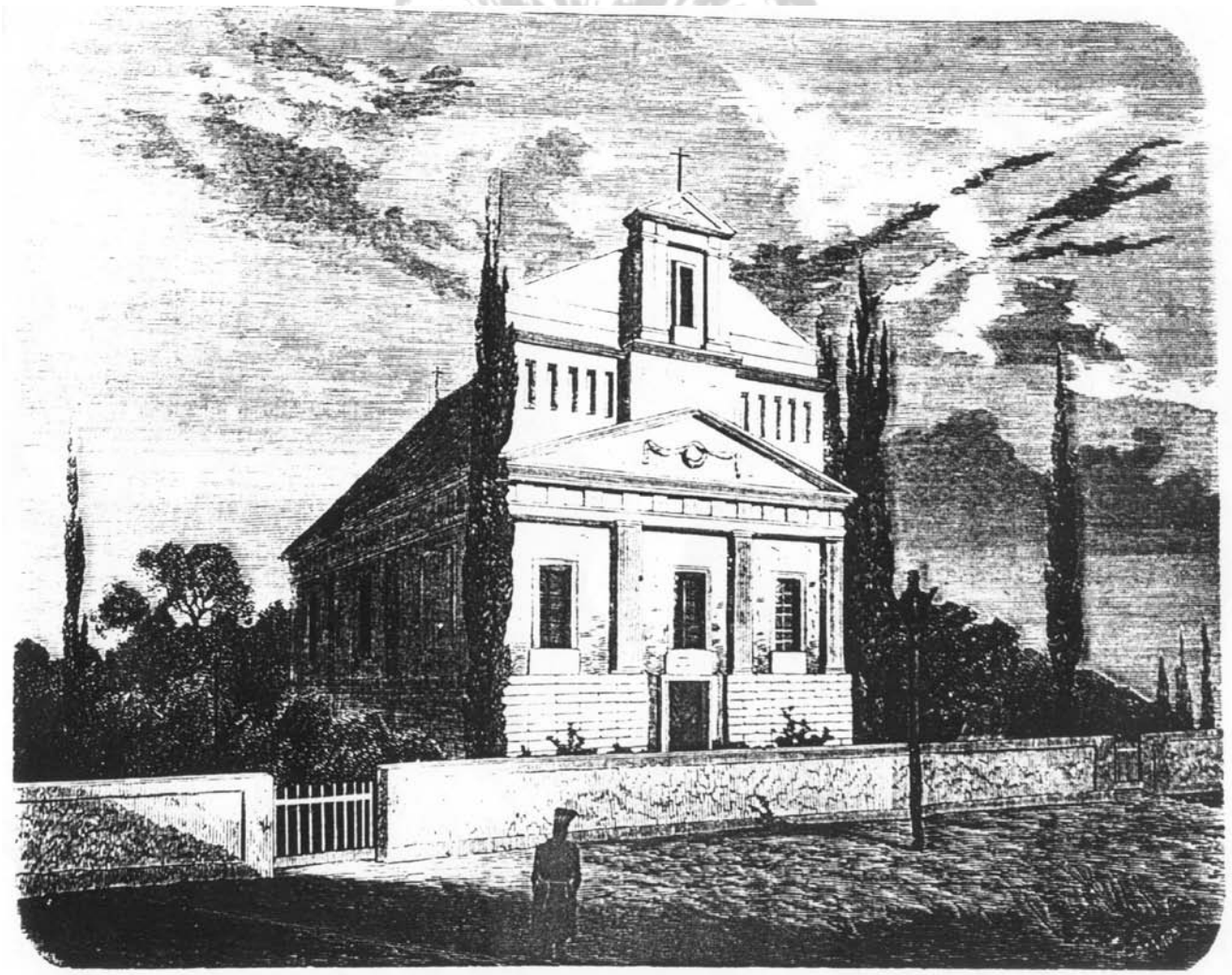

Kościół parafialny greckokatolicki w Rejowcu pw. św. Michała Archanioła..Zwracają uwagę trójkątne przypory wieży frontonu, które obecnie nie występują.

Po kasacie Unii w 1875 roku kościół unicki przejmują wyznawcy prawosławia. Zdejmują krzyże łacińskie a na ich miejsce umieszczają krzyż prawosławny

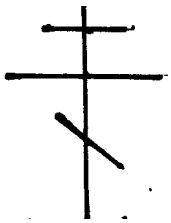

Copyright © 2010 Zdzisław Kalinowski

Krzyż prawosławny

Tak wyglądał krzyż prawosławny, który był na szczycie kościoła pw. św. Michała Archanioła. Ozdobiony półksiężycem[2] rogami do góry. Poniżej dodano kulę koloru złotego.

Krzyż prawosławny w opinii obiegowej był nazywany, jako krzyż ośmioramienny. Znane są mi cztery interpretacje związane ze znaczeniem i symboliką ramion oraz belki ukośnej tego krzyża. Prawe ramię belki ukośnej uniesione ku górze.

[2] Półksiężyc – stanowi emblemat Najświętszej Marii Panny, bo tak jak księżyc nie świeci swoim światłem, lecz otrzymuje je od słońca (Chrystusa), tak Maryja swój przywilej zawdzięcza faktowi, że jest Matką Boga. Na podobnej zasadzie można tłumaczyć, że księżyc oznacza figurę Kościoła, który blaskiem pochodzącym od Zbawiciela oświeca wiernych. Jest rzeczą znamienną, że półksiężyc na krzyżach łacińskich występuje na terenach Polski na wschód od linii rzeki Wisły. W innych rejonach Polski jest rzadkością.

Copyright © 2010 Zdzisław Kalinowski

Prezentowany krzyż drewniany (złocony) i obraz olejny (płótno naklejone na desce) pochodzą z ikonostasu w byłej cerkwi prawosławnej pw.św. Michała Archanioła w Rejowcu.

Copyright © 2010 Zdzisław Kalinowski

Wersja I –
Belka **górna** ma symbolizować tabliczkę –*„titulus crucis”* [3], którą zawieszono na krzyżu nad głową Ukrzyżowanego z tytułem winy Chrystusa. Napisana w trzech linijkach i w trzech językach -hebrajskim, greckim i łacińskim. Łaciński napis miał brzmienie – ***„Jesus Nazarenus Rex Iudeorum”***. Od tego napisu pochodzi skrót **I. N. R. I**..
Belka **środkowa** - to miejsce przybicia rąk Zbawiciela.
Belka **ukośna** - ma symbolizować podpórkę, podnóżek – *„suppedaneum*” dawany skazańcom pod nogi. W tym przypadku ma przypominać o dwóch łotrach, z, których jeden nawróciwszy się dostąpił zbawienia. Ikonografia przedstawia go po prawej ręce Zbawiciela - ramię po prawej stronie w górze.
Należałoby w tym momencie przypomnieć, że na greckich ikonach poprzeczka ta jest pozioma. W średniowiecznej ikonografii chrześcijańskiej poprzeczka też była znana. Jak dotychczas archeologia tego nie potwierdziła.

Wersja II -, ale dlaczego jest ukośna? Prawdopodobnie ma to związek z Całunem Turynskim. Odciśnięte na nim zwłoki mężczyzny były ułożone z jedna stopą uniesioną i założoną na drugą. Pozostaje bez odpowiedzi pytanie, dlaczego na monetach z końca IX wieku Chrystus ma jedną stopę wykręconą w bok. Na przedmiotach kultu i malowidłach ówczesnych interpretacja wizerunku z Całunu daje przedstawienie krzyża z ukośnym podnóżkiem odpowiednim dla człowieka kulawego. Jezusa Chrystusa ukrzyżowano prawdopodobnie za pomocą czterech gwoździ. Tą kwestię autorytarnie rozstrzygnął Papież Innocenty III /1160- 1216/, który stwierdził, że Chrystus był przybity do krzyża czteroma gwoździmi. Kontrowersje jednak pozostały do dnia dzisiejszego - iloma gwoździmi przybito Zbawiciela. Wprawdzie artyści ukazują Go na krzyżu ze stopami nałożonymi na siebie, ale w rzeczywistości każda noga była przybita osobno. Tak też początkowo pokazywali artyści. Dopiero w wieku XI zaczęto Ukrzyżowanego malować i rzeźbić inaczej. Takie przedstawianie Zbawiciela wyklucza teorię z ukośną belką.

Wersja III - ustalenie formy prawosławnego krzyża dokonało się prawdopodobnie w XI wieku. Wówczas to cesarz Bazyli (958 -1025) przekreślił swój emblemat pierwszą literą imienia Chrystusa. Za jego panowania nastąpił chrzest Rusi Kijowskiej. Kniaź Władimir, nie chcąc urazić majestatu szwagra (za cenę chrztu ożenił się z jego siostrą), przeniósł na swój krzyż jedną z belek. Dolna część krzyża zawiera w sobie krzyż św. Andrzeja, patrona prawosławia.

---

[3] 1 lutego 1492 roku przez przypadek w czasie prac remontowych u szczytu łuku transeptu w Bazylice Świętego Krzyża Jerozolimskiego **Santa Croce In Gerusalemme.** Odkryto ją zamurowaną skrytkę, w, której znaleziono ołowianą skrzynkę, która była zaopatrzona pieczęcią papieża Lucjusza II (1144 - 1145 roku). Wewnątrz natrafiono na bardzo uszkodzoną tabliczkę drewnianą z napisami w trzech językach: hebrajskim, greckim i łacińskim(napis łaciński biegnie od prawej do lewej strony a litery są odwrócone)

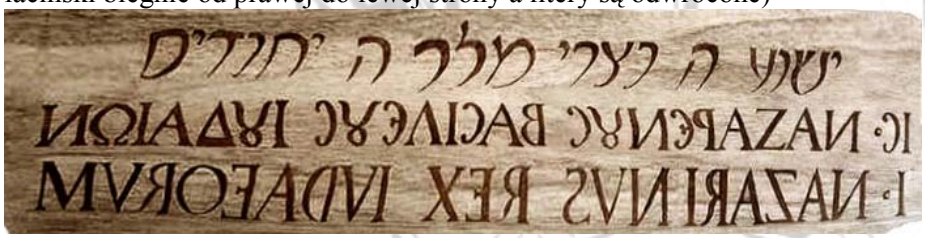

Tak wyglądała zrekonstruowana Titulus Crucis nazywana też Titulus damnationis. Titulus Crucis odnalazła w 325 roku wraz z krzyżem Jezusa i krzyżami skazanych z Nim łotrów – św. Helena. Podzieliła go na dwie połówki: jedną zostawiła w Jerozolimie, a drugą zabrała do Rzymu. Połowa jerozolimska zaginęła, lecz zachowały się dokumenty opisujące jej wygląd. Pierwszy z nich, spisany przez słynną, pielgrzymującą po Palestynie mniszkę Egerię pochodzi z 383 roku, drugi sporządził inny pielgrzym – Antoni z Piacenzy w roku 570. Obydwa dokumenty potwierdzają, iż w Jerozolimie znajduje się część Titulusa, która jest wykonana z drewna orzechowego, pobielona wapnem i widnieje na niej określenie: Król Żydowski – zapisane w języku hebrajskim, greckim i łacińskim. Zachowana do dziś druga połowa ma wymiary 25 x 14 cm, grubość 2,6 cm i waży 687 g. Na jednej swej stronie posiada inskrypcję napisaną w trzech liniach, z których pierwsza – hebrajska - jest najbardziej zniszczona. Drugą linię sporządzono w języku greckim, ale w lustrzanym odbiciu. Trzecią wykonano po łacinie, również w lustrzanym odbiciu. Wszystkie inskrypcje oznaczają to samo: Jezus Nazarejczyk. Tablica wykonana jest z drewna orzechowego, zachowały się na niej resztki białego wapna. W 1997 roku Hesemann uzyskał zgodę na przeprowadzenie szczegółowych badań relikwii. Badania w sposób nie budzący wątpliwości potwierdziły autentyczność Chrystusowej tablicy zbrodni.

Wersja IV – podobna w swojej wymowie do Wersji **I,** Ten wzór krzyża używany przez prawosławie. Uogólniając, przez kościoły chrześcijańskie rytu wschodniego. Na Zachodzie zwany czasem krzyżem słowiańskim. **Górna** poprzeczka symbolizuje tabliczkę nad głową Chrystusa, **środkowa** belkę, do której przybito jego ręce a **dolna** podpórkę na nogi. Podpórka zwrócona jest w górę w kierunku „dobrego łotra" i wskazuje mu niebo a „złemu łotrowi" piekło. Wywodzi się z krzyża patriarchalnego. Moim zdaniem pierwsza interpretacja jest dla mnie bardziej przekonywująca.

Na dachu dzwonnicy przy białym kościele, którą wyznawcy prawosławia wybudowali w 1900 roku umieszczono krzyż typu ruskiego, jako sześcioramienną odmianę krzyża prawosławnego.

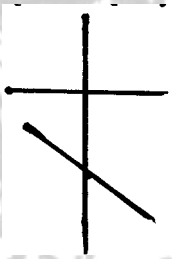

Krzyż wzoru ruskiego

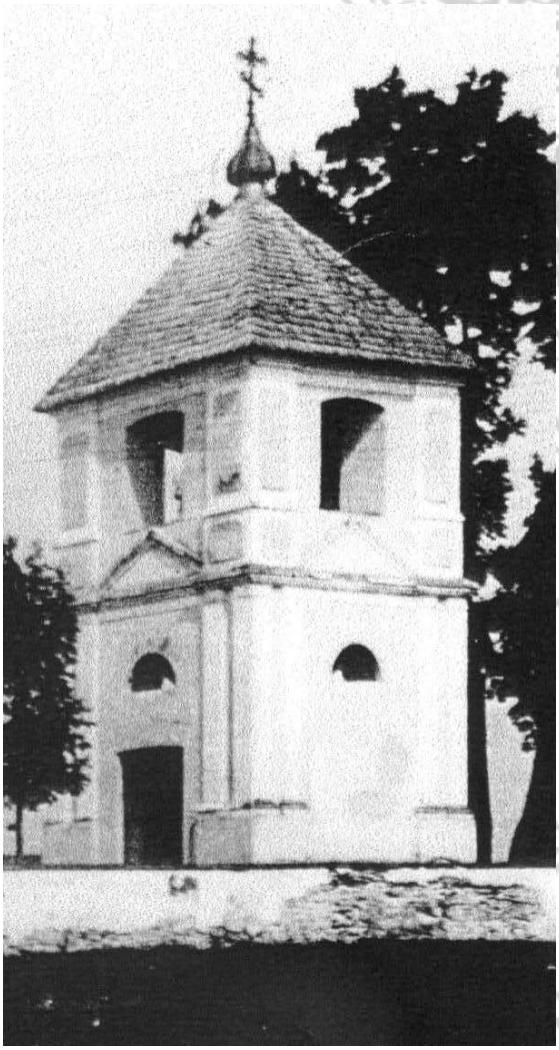

Dzwonnica przy kościele unickim pw. św. Michała Archanioła w Rejowcu. Foto z około 1908 roku. Ten krzyż w takim kształcie przetrwał do 1990 roku.

Na przypomnienie zasługuje fakt, że pomimo przejęcia świątyni przez Kościół rzymskokatolicki w 1919 roku krzyż prawosławny na świątyni i krzyż ruski na dzwonnicy w nienaruszonym stanie przetrwały na swoich miejscach aż do prac związanych z odbudową świątyni i remontu dzwonnicy, które rozpoczęto

Copyright © 2010 Zdzisław Kalinowski

w 1989 roku. Po tym roku na szczyt świątyni powrócił krzyż łaciński a na dzwonnicy umieszczono krzyż prawosławny, który zdjęto z kościoła po-unickiego.

Odrestaurowany kościół i dzwonnica, a obecnie te dwa obiekty są wykorzystywane, jako zespół kaplicy cmentarnej[4]. W wielu istotnych kwestiach architektonicznych jest niezgodny ze wskazaniami wojewódzkiego konserwatora zabytków mgr inż., architektury Heleny Landeckiej, która opracowała projekt techniczny waloryzacji i adaptacji dawnej cerkwi unickiej w Rejowcu. Dokumentację wykonano w Lublinie wrzesień – grudzień 1990 roku. Inwestor wykorzystywał zalecenia konserwatora zabytków według własnego uznania i z bardzo dużą dozą dowolności. Tak też się stało w czasie demontażu krzyży z kościoła (kaplicy) i dzwonnicy.

Zdjęty krzyż prawosławny ze szczytu frontonu kościoła został po uprzednim odcięciu półksiężyca i polowy półkuli zamontowany na szczycie dachu kształtu namiotowego dzwonnicy, z tym, że nie zadbano nawet o poprawne jego mocowanie w stosunku do frontonu świątyni(wyszło, że skośne prawe ramię jest w dole a nie jak powinno być w górze). Półksiężyc na tym krzyżu oznaczał Bogurodzicę, a kula między innymi symbolizowała Adama, czaszkę, ludzi zgromadzonych wokół krzyża Męki Pańskiej. Takie podejście do symboliki było przejawem skrajnej nieodpowiedzialności i delikatnie mówiąc głupoty! Nic dodać nic ująć. Natomiast krzyż wzoru ruskiego z dzwonnicy wraz z bardzo charakterystyczną podstawa z blachy w kształcie kopulastym (cebulowatym) został złożony w jednym z pomieszczeń gospodarsko – inwentarskich przy plebanii. (Ostatni raz widziałem go jeszcze w 2000 roku). Brak szacunku dla symboliki sacrum krzyży rytu wschodniego, nie może być przeszkodą respektowania ponad 100 – letnich zabytków.

[4] Uroczystość poświęcenia przez bp Mieczysława Cisło w czasie odprawiania Mszy Świętej o godz, 10-tej w dniu 16 maja 2004 roku.

Nie trzeba mieć teologicznego wykształcenia, aby przypuszczać, ze dodatkowe elementy zintegrowane z tym krzyżem, to nie był wytwór dowolnej wyobraźni artysty kowala, tylko celowo zastosowana symbolika związana z prawdami wiary. Ocalała połówka kuli posłużyła dyletantom za uszczelnienie szczytu dachu. „Idealnie" została wkomponowana w styl poszycia dachowego. Nie wiadomo czy się śmiać czy płakać nad głupotą i niewiedzą tych ludzi. Zgroza!

Odrestaurowane obiekty sakralne zostały poświęcone z przeznaczeniem na kaplicę cmentarną. Aktu poświęcenia dokonał bp. Mieczysław Cisło w dniu 16.05.2004 roku w czasie Mszy Świętej o godz. 10 w tej świątyni.

Innym symbolem prawosławia, ale ściśle związanym terytorialnie z Białorusią jest krzyż św. Eufrozyny popularnie nazywany, jako białoruski. Bardzo łatwo pomylić go z krzyżem arcybiskupim lub patriarchalnym.

.Łudząco podobny do wcześniej wymienionych- jest krzyż o dwóch poprzecznicach zwany krzyżem św Zachariasza, lub też karawakiem. Wznoszonym najczęściej w polu lub przy drogach. Tego typu krzyże miały strzec okolicę od zarazy cholery a także od gruźlicy. Takim symbolem posługiwało się lecznictwo przeciwgruźlicze. Natomiast w heraldyce zwany krzyżem lotaryńskim. Różnią się między sobą długością dolnej belki**.**

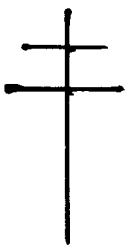

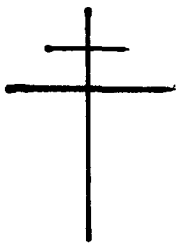

Copyright © 2010 Zdzisłąw Kalinowski

Krzyż białoruski (św. Eufrozyny) *Krzyż arcybiskupi*

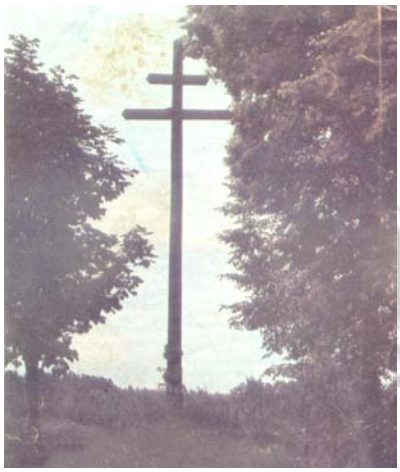

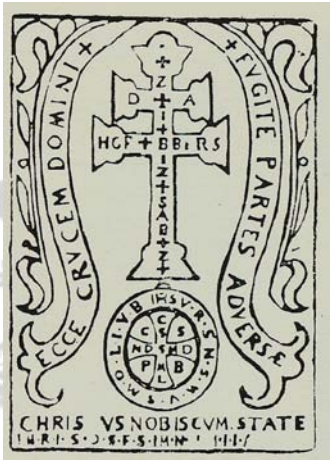

Krzyż św. Zachariasza (karawaka[5]) *Karawaka . Drzeworyt. Ze zbioru Muczkowskiego.*

Ta odmiana krzyża zwana jest też litewskim lub jagiellońskim. Używany w heraldyce. Przypomina krzyż patriarchalny, ale zazwyczaj jego poprzeczne ramiona są bardziej rozstawione w górę i w dół. W medycynie używany, jako symbol opieki nad chorymi na gruźlicę

Medalik z napisem łacińskim - CRUX. S.P.BENEDICTI.

Nie tylko w kulcie religijnym używano symbolu krzyża.Wprowadzono go od średniowiecza do motywów heraldycznych. Stosowany jest w falarystyce, orderach, odznaczeniach**.** Wzorów, typów i odmian krzyży niezwiązanych bezpośrednio z wiarą jest bardzo dużo.

[5] karawaka – krzyż, do którego były przywiązane specjalne modlitwy i odpusty; również książeczka zawierająca modlitwy przywiązane do tego krzyża. Nazwa pochodzi od hiszpańskiego miasta Caravaca, w, którym znajduje się taki krzyż słynący cudami.

Copyright © 2010 Zdzisław Kalinowski

Krzyż Honorowy Litwy Środkowej z Mieczami *76 Lidzki Pułk Piechoty* *Za Front Litewsko- Białoruski*

Na kształcie krzyża łacińskiego wzorowano broń sieczną – np. miecz, a później szablę np. typu karabela.

Na zakończenie wspomnę o trzech typach krzyży, na których wykonywano karę śmierci krzyżowej.

l . Na krzyżu wcinanym typu – „*crux immisja*" został ukrzyżowany Jezus Chrystus

2 Krzyż zbijany lub rozłożony *„crux commissa" i „crux patibulata*" (belka poprzeczna leży na pionowej) - miał formę greckiej litery tau - **T.** Symbolika tej formy krzyża jest bardzo bogata między innymi:

a) w starożytności był symbolem życia, znakiem świętym,
b) w przekazie Izydora z Sewilli znak taki stawiano przy nazwisku żołnierzy żywych,
c) w starym Testamencie oznacza symbol ocalenia niewinnych,
d) nazywany, jako krzyż sw. Antoniego Pustelnika,
e) symbol Trójcy Świętej,
f) forma tego krzyża była często umieszczana w przedstawieniach łotrów na golgocie.

3 . Trzeci typ krzyża - św. Andrzeja – „*crux decussata*" w kształcie greckiej litery **X** - (krzyż ukośny) utworzony z pierwszej litery słowa Chrystus. Był symbolem samego Zbawiciela i Jego krzyża.